

Przedmowa

1. Arbitraż handlowy stał się w Polsce przedmiotem coraz większego zainteresowania. Świadczy o tym nie tylko wzrastające znaczenie polskich stałych sądów arbitrażowych oraz arbitrażu *ad hoc* w procesie rozstrzygania sporów gospodarczych (handlowych), ale także często pojawiające się na rynku wydawniczym publikacje z zakresu prawa arbitrażowego w formie podręczników, komentarzy, monografii oraz licznych artykułów ukazujących się w polskich periodykach naukowych czy w księgach pamiątkowych poświęconych w całości lub w znacznej części prawu arbitrażowemu bądź w ramach publikacji pokonferencyjnych z tego zakresu.

2. Niniejszy tom, przygotowany przez grupę praktyków oraz przedstawicieli doktryny prawa, ma – zgodnie z założeniami Systemu Prawa Handlowego – charakter opracowania systemowego, które odnosi się do arbitrażu handlowego – zarówno krajowego, jak i międzynarodowego.

Łączne ujęcie w tym opracowaniu arbitrażu krajowego i międzynarodowego wynika stąd, że pomiędzy tymi dwoma rodzajami arbitrażu handlowego nie ma żadnych istotnych różnic systemowych, a nawet stosuje się w większości przypadków te same przepisy prawa arbitrażowego kraju miejsca arbitrażu, bez względu na to, czy spór jest „krajowy”, czy „międzynarodowy”. Chodzi tu o znaczenie podmiotowe powyższego rozgraniczenia, a więc o okoliczność, czy stronami sporu są tylko podmioty prawa polskiego, czy też jedną ze stron sporu jest podmiot prawa obcego.

Skoro jednak niniejszy tom ma stanowić opracowanie systemowe z zakresu polskiego prawa arbitrażowego, zaś przepisy prawa polskiego mogą znaleźć zastosowanie także do arbitrażu międzynarodowego (w znaczeniu art. 1 ust. 3 ModelU), to konieczne stało się przyjęcie wspólnego założenia – w odniesieniu do wszystkich rozważań prowadzonych w tym tomie – że miejsce arbitrażu zostało ustalone w Polsce, bądź w Polsce prowadzone będzie postępowanie delibacyjne o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu arbitrażowego, czy także polskie sądy powszechne będą rozpoznawać skargę o uchylenie wyroku sądu arbitrażowego (zagranicznego bądź krajowego).

Uwzględnienie okoliczności, że spory arbitrażowe z udziałem stron działających pod rządem prawa obcego, mogą toczyć się w Polsce, stało się przyczyną szerokiego uwzględnienia zagadnień kolizyjnoprawnych, przedstawionych w Rozdziale 4 niniejszego tomu.

3. Z drugiej jednak strony, nie można niniejszego opracowania sprowadzić do analizy podręcznikowej bądź systemowej tylko przepisów polskiego prawa arbitrażowego, które zostały zamieszczone w art. 1154–1217 KPC.

Wynika to przede wszystkim stąd, że w przypadku dokonania przez strony sporu zapisu na stały sąd polubowny, strony sporu, a także zespół orzekający będą stosować przede wszystkim przepisy regulaminu tego sądu. Z kolei w przypadku prowadzenia sporu przed arbitrażem *ad hoc*, strony z reguły będą przewidywać w zapisie na sąd polubowny stosowanie Regulaminu Arbitrażowego *UNCITRAL* z 2010 r., przygotowanego

z myślą o arbitrażach *ad hoc*, wprowadzie tylko międzynarodowych, ale z powodzeniem znajdującego zastosowanie w polskim arbitrażu krajowym. W konsekwencji wspomniane regulacje prawa arbitrażowego będąc normami *soft law* będą w praktyce „wypierać” stosowanie przepisów KPC o prawie arbitrażowym, skoro normy regulaminowe w wielu kwestiach zawierają wyczerpujące rozstrzygnięcia danych kwestii prawnych z zakresu np. formowania zespołu orzekającego, prowadzenia postępowania arbitrażowego oraz wydawania wyroku itd.

Coraz większe zastosowanie – w arbitrażu prowadzonym w Polsce – znajdują też pewne zwyczaje, czy praktyki, których uwzględnienie znajduje swą podstawę normatywną w art. 1184 § 2 zd. 1 KPC, że w braku odmiennego uzgodnienia stron, sąd polubowny może, z zastrzeżeniem przepisów ustawy, prowadzić postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy. Przepis ten recypuje treść art. 19 ModelU. Stąd m.in. w polskiej praktyce arbitrażowej coraz częściej stosuje się *written statements*, czy też nawiązuje się odpowiednio do instytucji *terms of reference*.

Oznacza to w konsekwencji, że ograniczenie systemu polskiego prawa arbitrażowego tylko do analizy prawnej właściwych przepisów KPC stanowiłoby wypaczenie obrazu arbitrażu w Polsce, jako prywatnego, adjudykacyjnego sposobu rozstrzygania sporów prawnych. Stąd konieczne było sięgnięcie do norm *soft law* opracowanych nie tylko przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego (*UNCITRAL*), ale także do stosowanych w praktyce innych norm *soft law* przygotowanych np. przez *IBA (International Bar Association)*, nie wspominając o licznych normach regulaminowych. To samo należy odnieść do konwencji międzynarodowych.

4. Założenie szerokiego i w miarę pełnego odzwierciedlenia obrazu arbitrażu handlowego w Polsce (krajowego i międzynarodowego) wymagało uwzględnienia też szczególnych rodzajów arbitrażu handlowego, które ze względu na swój specyficzny przedmiot rządzą się też szczególnymi regułami, a zwłaszcza wywołują pewną właściwą sobie grupę problemów prawnych, które niekoniecznie muszą występować w innych rodzajach arbitrażu (np. wątpliwości związane ze zdatnością arbitrażową określonej grupy sporów, występowanie sporów wielostronnych, pojawianie się powiązanych ze sobą ciągów umów, z których tylko część zawiera zapis na sąd polubowny, nie wspominając o formie zapisu na sąd polubowny, czy też o możliwości prowadzenia postępowania arbitrażowego w cyberprzestrzeni).

To założenie legło u podstaw wyodrębnienia Części III tomu pt. „Szczególne dziedziny arbitrażu handlowego”, na którą składają się: arbitraż morski (Rozdział 13), arbitraż w umowach budowlanych (Rozdział 14), arbitraż korporacyjny (Rozdział 15), arbitraż sportowy (Rozdział 16) i tzw. arbitraż internetowy rozstrzygający spory o nazwy domen internetowych (Rozdział 17).

W konsekwencji zagadnienia ogólne, a więc wspólne wszystkim rodzajom arbitrażu handlowego, wymagały utworzenia też odrębnej części tomu, tj. Części II pt. „Ogólne zagadnienia arbitrażu handlowego”. Część tę tworzą według kryterium „od ogółu do szczegółu”, a także według kryterium chronologicznego takie zagadnienia jak: zdolność i zdatność arbitrażowa (Rozdział 6), umowa o arbitraż czyli zapis na sąd polubowny (Rozdział 7), arbitrzy i zespół orzekający (Rozdział 8), postępowanie arbitrażowe (Rozdział 9), wyrok i zasady wyrokowania (Rozdział 10), koszty arbitrażu handlowego (Rozdział 11) i w końcu postępowanie postarbitrażowe (Rozdział 12).

W ramach zagadnień ogólnych można jednak dostrzec pewne kwestie wstępne, związane przede wszystkim z zagadnieniami pojęciowymi, a także istotnymi dla każ-

dego prawnika źródłami prawa. Kwestie te zostały niejako „wyciągnięte przed nawias” i zmieszczone w ramach Części I tomu pt. „Zagadnienia wprowadzające”. Są to więc takie zagadnienia jak: pojęcie, rodzaje i charakter prawny arbitrażu handlowego (Rozdział 1), źródła prawa o arbitrażu handlowym – polskim i międzynarodowym (Rozdział 2), modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym (Rozdział 3), wspomniane wyżej zagadnienia kolizyjnoprawne (Rozdział 4), a także upadłość strony postępowania arbitrażowego (Rozdział 5).

5. Pełne zrozumienie zakresu i funkcji badanej instytucji prawnej, a w tym przypadku arbitrażu handlowego, jest zazwyczaj możliwe poprzez jej odgraniczanie od innych zbliżonych kategorii prawnych. W przypadku arbitrażu handlowego taką instytucję stanowią arbitraż inwestycyjny (Rozdział 18) i alternatywne formy rozstrzygania sporów – *ADR* (Rozdział 19). Stały się one też podstawą do wyodrębnienia kolejnej, tj. Części IV tomu pt. „Zagadnienia pozostałe”.

O ile alternatywne formy rozstrzygania sporów, w tym zwłaszcza mediacja, nie budzą wątpliwości, że stanowią one kategorię odrębną od arbitrażu handlowego, o tyle w przypadku arbitrażu inwestycyjnego przynajmniej *prima facie* takie wątpliwości mogą powstać. Stąd Rozdział 19 nie stanowi wyczerpującego opisu *ADR*-ów, a jedynie podjęto w nim próbę odgraniczenia alternatywnych form rozstrzygania sporów od arbitrażu.

Natomiast Rozdział 18 stawia sobie za cel wyczerpujące opisanie arbitrażu inwestycyjnego, który ze swej istoty nie jest arbitrażem handlowym. Rozstrzygane są tam bowiem spory z zakresu prawa publicznego, powstałe na gruncie zasadniczo bilateralnych umów inwestycyjnych (BIT), a nie spory z zakresu prawa prywatnego. Następnie mamy tam do czynienia ze szczególnym rodzajem zapisu na sąd polubowny, gdyż państwo na mocy umowy międzynarodowej zgadza się z góry w tej umowie na rozstrzygnięcie sporu na drodze arbitrażowej oraz na przyjęcie roli pozwanego. W końcu podmiotami tego sporu są: z jednej strony – państwo (podmiot prawa publicznego), zaś z drugiej strony – przedsiębiorca (podmiot prawa prywatnego).

6. Okres ponad pięć lat, który upłynął od wydania pierwszego niniejszego tomu Systemu Prawa Handlowego pt. „Arbitraż handlowy” w roku 2010 przyniósł szereg zmian w szeroko rozumianym prawie arbitrażowym, a także znaczące powiększenie w tym zakresie dorobku polskiej doktryny prawa, a także licznie wyrażanych poglądów polskiej judykatury. To legło u podstaw potrzeby opracowania wydania drugiego tego tomu.

Za znaczący należy uznać rok 2010, w którym przyjęto nową wersję Regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL, zastępującą dotychczasową wersję z roku 1976. To z kolei spowodowało lawinę zmian regulaminów stałych sądów arbitrażowych zmierzających do uregulowania nowych zjawisk pojawiających się w arbitrażu handlowym (np. arbitraż wielostronny, wykorzystanie elektronicznych środków komunikacji, tzw. *case management*, kadłubowe zespoły orzekające, łączenie postępowań arbitrażowych, arbiter doraźny itd.). Wymienić tutaj należy Regulamin SCC (2010), ICC (2012), VIAC (2013), LCIA (2014), a także Regulaminy polskich stałych sądów arbitrażowych, tj. S.A. KIG (2015), czy S.A. przy Konfederacji Lewiatan (2012 ze zm. z 2105 r.). Wspomniana wyżej IBA wydała nowe wersje swych podstawowych dokumentów, tj. Regulaminu dotyczącego postępowania dowodowego (2010), Wytycznych dotyczących konfliktu interesów (2104) czy po raz pierwszy wydała dokument Wytycznych dotyczących re-

prezentacji stron (2013) – wszystkie odnoszące się do międzynarodowego arbitrażu handlowego.

Uchwalona 10.9.2015 r. ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów dokonała zmian przepisów prawa arbitrażowego (art. 1207, art. 1208, art. 1210, art. 1213–1215 KPC) odnoszących się do tzw. stadiów postarbitrażowych, wprowadzając co do zasady – postulowaną przez polskie środowisko arbitrażowe – jednoinstancyjność postępowania skargowego i delibacyjnego, poddając je jednocześnie kognicji właściwego miejscowo sądu apelacyjnego. Niezależnie od tego regulacja ta zmieniła charakter prawny stadiów postarbitrażowych w stosunku do dotychczasowych utrwalonych poglądów doktryny w tym zakresie. Zmiany te oraz nieuwzględnione dotychczas postulaty *de lege ferenda* zostały objęte tzw. „Białą Księgą – propozycji zmian legislacyjnych mających na celu ulepszenia ram prawnych sądownictwa polubownego w Polsce” z 2014 r. (red. *B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, M. Zachariasiewicz*).

Za znaczący powinno się uznać też przyrost piśmiennictwa polskiego z zakresu prawa arbitrażowego. Należy tu zwłaszcza wymienić liczne artykuły dotyczące wyłącznie arbitrażu handlowego oraz arbitrażu inwestycyjnego zawarte w Księdze Jubileuszowej 60–lecia Sądu Arbitrażowego przy KIG (Warszawa 2010), czy ksiąg pamiątkowych dedykowanych dr *Andrzejowi Tynelowi* (Warszawa 2012), prof. *Jerzemu Rajskiemu* (Warszawa 2015), a także obszernie fragmenty ksiąg pamiątkowych dedykowanych prof. *Tadeuszowi Erecińskiemu* (Warszawa 2011) oraz prof. *Feliksowi Zedlerowi* (Warszawa 2012). Nie sposób też pominąć publikowanych materiałów pokonferencyjnych dotyczących np. udziału osób trzecich w postępowaniu arbitrażowym, wyroku sądu arbitrażowego, prowadzenia postępowania arbitrażowego, arbitrażu korporacyjnego. Polska doktryna arbitrażowa wzbogaciła się o różne monografie, z których tytułem przykładowo można wymienić opracowania *Ł. Błaszczaka*, Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym (Warszawa 2010); *A.W. Wiśniewskiego*, Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce (Warszawa 2011) czy *K. Zawiślaka*, Receptum arbitrii (Warszawa 2012), a także o komentarze, np. Komentarz do Regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL *P. Nowaczyka*, *A. Szumańskiego*, *M. Szymańskiej* (Warszawa 2011). Obszerniejsze stało się także orzecznictwo Sądu Najwyższego czy wybranych sądów apelacyjnych odnoszące się do arbitrażu handlowego. Chodzi tu zwłaszcza o poglądy judykatury dotyczące rozumienia pojęcia porządku publicznego, wyłączenia arbitra czy prejudycjalności wyroku sądu arbitrażowego itd.